

PORODNA BABICA ŠANTLA ANA IZ OKOLICE TRSTA IN NJENA ZAPUŠČINA

Kristina Kovačič

71

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen oris babištva na Tržaškem in delovanje šantle Ane Slavec, ki je bila porodna babica v vaseh Bani, Ferlugi in Fernetiči do srede 20. stoletja. Posebej je predstavljena še njena zapuščina (razni zapiski).

ABSTRACT

The article brings an outline of midwifery in the area of Trieste and of the activities of šantla Ana Slavec, who was a midwife in the villages of Bani (Banne), Ferlugi (Conconello) and Fernetiči (Ferneti) until the mid 20th century. The article includes a specific presentation of her legacy (various records).

Zaradi svoje posebne vloge in znanja je imela domača pomočnica ali neizučena babica pri porodu posebno mesto v vaški skupnosti. V nekaterih vaseh tržaške okolice so jo navadno imenovali *šantla* (iz terg. *santolo* ali *santola*; lat. *sanctulus*, manjšalnica od *sanctus* - sveti), kar ustreza slovenskemu izrazu botra; le v obdobju fašizma in nasilnega poitalijančevanja se je med našimi ljudmi delno prijelo ime *komare* (sev. ital. *comare* - botra; istr. *cumare* in krkš. *cuma* - pomočnica pri porodu; lat. *cum* + *mater*). Vzdevek *šantla*, ki so ga bile deležne predvsem prave krstne ali birmanske botre, hkrati označuje posebno razmerje babice z materjo in novorojencem. Babica je bila namreč tista, ki je spremljala porod, pomagala otroku na svet, ga prva videla, umila in vzela v naročje. Njej je bil dan v znak spoštovanja vzdevek *šantla*, ki je izražal neko tesno, skorajda sorodstveno vez. Še več - kot prva in edina zdravnica v vasi je bila neuka babica v slovenskih deželah, kot npr. na Krasu, obenem tudi ljudska zdravilka in zagovarjalka urokov.

Strokovna porodna pomoč, ki se je začela v Trstu uveljavljati že v prejšnjem stoletju, se je v okoliških vaseh srečevala z nestrokovno pomočjo in zakoreninjenim ljudskim verovanjem, po katerem je bilo treba bolezen pregnati z magičnimi oblikami in postopki. Diplomirane ali t.i. izprašane babice so prišle v

Tečajnice s predavateljico v Trstu konec 19. stoletja, verjetno po doseženi diplomi za babice. V drugi vrsti je, šesta z leve, z značilno svileno ruto na ramenih, mlada Ana Slavec. ♦ The participants in a midwifery course with their teacher in Trieste, late 19th century, photograph probably taken after they received their diplomas as midwives. Sixth from left in the second row, with a characteristic silk scarf over her shoulders, is young Ana Slavec. ♦ Des élèves et leur enseignante, à Trieste, vers la fin du 19e siècle, très probablement après avoir obtenu leur diplôme de sages-femmes. La jeune Ana Slavec est au deuxième rang, à la sixième place en partant de la gauche. Elle porte une écharpe en soie sur les épaules.

stik z nekdanjim ljudskim védenjem, verovanjem in zdravljenjem, ki sta bila v glavnem domena žensk, tovrstno znanje pa se je prenašalo iz starejših na mlajše.

Šele ob začetku 20. stoletja so začeli na podeželju polagoma opuščati magične načine zdravljenja. Ohranili so se le med starejšimi domačini, zlasti ženskami, in živeli tja do druge svetovne vojne. Pričevanja o porodni babici, ki je v začetku 20. stoletja nastopila svojo službo v manjši vasi nedaleč od Trsta, kakor tudi njena zapuščina (zapiski), so zanimivo gradivo za proučevanje prehoda med ustaljenimi oblikami verovanja in zdravljenja ter strokovno porodno pomočjo.

Nizka življenjska raven, neprosvetljenost podeželskega prebivalstva, neznanje in mazaštvo v porodništvu, pogosta umrljivost novorojencev in otročnic ter pomankanje zdravstvene službe so bili vzroki, ki so prisilili cesarico Marijo Terezijo, da je v okviru ureditve javnega zdravstva najprej izboljša vzgojo nižjega zdravstvenega osebja. V habsburških pokrajinah so začeli ustanavljati najprej

babiške šole in uvedena je bila obvezna strokovna porodna pomoč. Že l. 1753 je dobila takšno ustanovo Ljubljana, medtem ko so jo v Trstu ustanovili šele l. 1815. Tečaji so potekali v italijanskem in slovenskem jeziku. Slednji je bil najbrž v rabi do leta 1924, ko so fašistične oblasti ukinile vse slovenske šole na Primorskem.

V preteklosti so vse ženske rojevale doma. Na Primorskem je v zimskem času porod potekal v kuhinji poleg odprtega ognjišča, ker je bil to edini ogrevani prostor v hiši, največkrat ob pomoči starejše in bolj vešče domačinke ali kake *hišne* in bolj zaupne ženske. Zdravnik je bil za porodnice preveč oddaljen, in to ne le v geografskem pomenu; govoril je le nemško ali italijansko, ženske so mu težje zaupale in so se ob njem počutile nelagodno, predvsem pa je bilo treba za vsako njegovo storitev veliko plačati, zato ga domači tudi v potrebi niso klicali. Poznamo tudi primere, ko je porod presenetil ženske, ki so prodajale mleko v Trstu, kar na cesti.

Prve porodnišnice v večjih mestih so bile hkrati tudi učilnice babiških šol. Tudi tržaški porodniški oddelki so bili skoraj izključno namenjeni nezakonskim materam, kaznjenkam in ženskam, ki so hotele roditi naskrivaj ter ostati anonimne. Za oskrbo jim ni bilo treba plačati, pač pa so se morale obvezati, da bodo po porodu dojile zapuščene otroke v sirotišnici. Večje vasi in naselja v bližini Trsta so najbrž že v prejšnjem stoletju imela svojo šolano babico. Ob začetku stoletja pa je lahko tudi manjša vas premogla "izprašano" babico, ki se je po opravljeni preizkušnji obvezala, da bo izvrševala poklic babice v kraju bivanja. V popisu za leto 1905 beremo, da je pri Banih živelo 211 ljudi; v vasi je bila takrat manjša trgovina z živili, prodajalna tobaka in gostilna. Na hišni številki 11, kjer so bili doma Maklavovi, je živela Marija vd. Persinovič, tedanja pomočnica pri porodu. Edini in najbližji zdravnik je bil dr. Joseph Bellen, ki je stanoval na Opčinah. V vasi se niso ohranili spomini o tej verjetno izprašani babici in o njenem delovanju, še manj pa o tem, ali je v stiski in potrebi pomagala ženskam tudi z manj znanstvenimi ali mazaškimi praktikami.

V pripovedovanjih starejših domačinov pa je izredno živ spomin na žensko srednjih let, Ivano Ban por. Husu, p.d. Žegulinovo, ki je v začetku 20. stoletja nudila svojo pomoč vaškim materam in otrokom. Domači naziv *šantla* izpričuje njeno bližino ali posebno, če že ne botrsko, razmerje z večino domačinov. *Šantla* Vana ni bila babica, bila je ena izmed tolikih mlekaric, ki so dnevno hodile prodajat mleko v Trst. Čeprav je prišla v stik z bolj prosvetljenim mestim prebivalstvom, ni ovrгла starih načinov zdravljenja, ki se jih je bila naučila doma.

Vana je znala *cuprati* (zagovarjati) in nikomur ni odrekla pomoči. Izkazovala je neko domačnost in izkušnost; med malimi pacienti in njihovimi materami je veljala za zanesljivo, domačo zdravnico, vredno zaupanja in spoštovanja. Če se je na primer otroku zaradi nerodne hoje pojavila oteklina v dimljah, ki so jo pri nas označevali z izrazom *osla*, ga je mati napotila v *Gurenji berjač* k *šantli* Vani. Ta je pritajeno zagovarjala in s trikratnim spustom pokrova skrinje zapihala na

boleči del. Pri tem je uporabljala tudi star glavnik, s katerim je večkrat "česala" otrdlino. Navadno je otekline čez čas splahnela in v vasi so se nekateri prepričali, da je to kljub vsemu *nekaj nucalo in hmale prepasalo*. Šantla Vana je znala tudi zagovarjati oteklo grlo ali bezgavke. Za *drgale* ali *drgljaje* je z oslinjenim palcem desne roke enakomerno drgnila bolnikovo žilo od zapestja proti komolcu na notranji strani roke in šepetajoče odštevala sestrice sv. Blaža. Pritisk je bil tako močan, da je nekaterim dekletom med zdravljenjem odpovedal mehur.

74

Uradno porodno pomočnico Marijo vd. Persinovič je kmalu nasledila mlada šolana babica Ana Slavec. Kot dekle je konec stoletja obiskovala Cesarsko kraljevo učilišče za babištvo v Trstu, in po *strogi skušnji za babice pred v to postavljeno skuševalno komisijo* dosegla diplomo. Ana se je rodila v Godnjah pri Dutovljah 10. februarja 1882. Omožila se je v z Ivanom Milkovičem, p.d. Ruškečev od Banov, in z njim živela v spodnjem delu vasi, v *Dulenjem borjaču*, na hišni številki 43. Po moževi smrti l. 1929 pa je živela z neoženjenim svakom Miho. Šantla Ana je več kot štiri desetletja pomagala rojevati otroke od Banov, sosednjih Ferlugov in bolj oddaljenih Fernetičev. Če se je pri porodnicah v Fernetičih zadržala pozno v noč, je tam tudi prespala.

Po pripovedovanjih je bila šantla Ana (tudi Ančka) pripravna in odločna; če je bil porod težaven ali novorojeni otrok v nevarnosti, je poklicala zdravnika D'Avanza ali Daneva z Opčin. Če je kazalo, da otrok ne bo učakal pravega cerkvenega obreda, ga je lahko nemudoma krstila. Prvi teden je obiskala *obrudenco* dvakrat na dan in uredila vse za otrokov krst, ki je bil navadno po prvem tednu. Če so bili doma revni, je babica oblekla novorojenčka od nog do glave in priskrbela vso potrebno opremo. Marsikateri vaški otrok je bil krščen v njenem istem belem, dolgem *krilcu* in ogrnjen z njeno *plahico*. Ana je vedno spremljala otroka in krstne botre v pol ure hoda oddaljeno farno cerkev na Opčine. Nekatero otroke je po stari navadi "držala h krstu", drugim je, potem ko so italijanske oblasti prepovedale osebna slovenska ali tuja imena, svetovala ali celo določila ime. Po vsakem krstnem obredu je bila povabljena na skromno gostijo ali večerjo, ki so jo vedno zaključili s sladkimi *supami*. Na botrinji so se še bolj utrdile vezi med družino in botri. Če šantli Ani niso mogli izplačati opravljenega dela v denarju, so poravnali dolg s *plenirjem* vsega, kar so imeli dobrega pri hiši.

Ljudje in predvsem takratne porodnice se spominjajo, da je bila šantla Ana poklicno zanesljiva in zvesta svoji stroki. Čeprav je na veliko *šnofala* tobak in je rada pred porodom popila *štamperle šnopca*, je vselej veljala za resno in pripravljeno babico. Ni bila vraževerna, ni zagovarjala, ni se posluževala čudnih pripravkov, ki bi lajšali porod, niti ni svetovala, kako obvarovati dojenčka pred nevarno moro ali zloveščim vedomcem. To so bile *štregerije*, za katere so vaške ženske izvedele od starejših žensk, in marsikatera se je po njih tudi ravnala. Tako je npr. mlada Danica Milkovič Krevatin, p.d. Benečanova kot neizkušena *proesnica* na taščino prigovarjanje pristala na nevšečno podkaditev koraka s suhim blagoslovljenim cvetjem, ki naj bi lajšalo porod. Albina Vidau Malalan, p.d.

Diploma za babico

75

Ravnateljstvo c. kr. učilišča za babištvo v Trstu

tem, da je Čuk Antonija rojena v Trebič-u
pristoječa v Trebič / Trst obiskovala po predpisu slovenski tečaj za babice
na tem učilišču, se potem podrgla dne 22. Marca 1909 strogi skusnji za babice pred v to po-
stavljeno skuševalno komisijo z zadostnim uspehom, in izkazala s tem svojo sposobnost za
izvrševanje babiškega posla tako, kakor ustreza predpisom.

Ter je ona storila predpisano obljubo dne 24. Marca 1909 ~~na podstavi te~~
diplome v ozemlju kraljevin in dežel, zaslopanih v državnem zboru, zglasi se po predpisu pri pristojnem
oblastov kraja, v katerem se naseli, izvrševati babiški posel po določila uročenih ji službenih predpisov
za babice.

Ravnateljstvo c. kr. učilišča za babištvo v Trstu

v Trstu, dne 24. Marca 1909

Prof. Dr. L. Wiparner
Profesor, c. kr. učilišča za babištvo

D. Čukelj pl. Celebr
Ravnatelj c. kr. učilišča za babištvo in
predsednik ispravevalne komisije.

S tem potrjujem, da sem pri svoji obljubi dobila en izvod veljavnic službenih predpisov za babice

Čuk Antonija št. 15/6 Jan. 509.

Oglašila se je v redu za izvrševanje babiškega
posla.

v Trstu, dne 31. Marca 1909
C. K. svetovni svetilnik v Trstu

Malalanova pa je sinčka za krst za *vsak slučaj* oblekla v narobe obrnjeno oblačilo in mu med oblačila prišila rdečo pentljo, da mu ne bi na poti v cerkev škodovale *štrige* ali *slabe oči*.

Medtem ko so ženske v vasi rojevale tudi po petkrat in je v vsaki hiši mrgolelo otrok, je *šantla* Ana ostala brez potomstva. Zaradi tega ji nekatere matere niso zaupale: "*Kaj bo uana gavarila, ke nema uotruk!*" A kljub temu je bila Ana kar uspešna v svoji stroki. Le v enem primeru so svojci pri naslednjem porodu poklicali na pomoč mlajšo babico Antonijo Čuk iz bližnjih Trebč, ker je pri prvem porodu, pri katerem je sodelovala Ana, porodnica umrla.

76 Vsi otroci v vasi so verjeli, da ima *šantla* Ančka polno otrok. Še v najstniških letih so bili nekateri prepričani, da novorojenčki prihajajo iz njenega podstrešja. Na *čefiti* naj bi skrivala na desetine majhnih otročičev. Zanje naj bi skrbel Miha Rus, ki jih je hranil z mlekom iz velike steklenice. Ko so se starši odločili, da bodo "kupili" otroka, so poklicali *šantlo* Ančko, ki jim ga je prinesla na dom v veliki, usnjeni torbi.

Na podstrešju že zdavnaj opuščene domačije so se ohranile Anine stare *biukoe* in zvezki. Med njimi je njen osebni porodni zapisnik, nekaj šolskih zvezkov, beležk, fotografij in učbenik za babice. Slednji, o katerem sicer najdemo nekje v zvezku zabeležko Učna knjiga o Babištvu (verjetno gre za Učno knjigo za babice o porodostovju Alojza Valente, natisnjeno v Ljubljani l. 1886 oziroma za Kratek pouk o pravem babičevanju / na svetlo dal Doctor Benvenuto Banelli, ki je izšlo v Trstu l. 1880), je prešel v tuje roke in je danes izgubljen. V zvezku s trdimi platnicami so Anini prepisi in izpiski iz učbenika. Nazorno, skrbno in urejeno so zapisana glavna teoretična znanja o sestavi ženskega telesa, materinstvu in porodu, o vzrokih boleznih in nevarnostih med nosečnostjo. Veliko je tudi praktičnih navodil in nasvetov za preiskave porodnice in potek poroda.

Manjši vezan dnevnik je bil njen osebni zapisnik in naj bi ga ob obiskih porodnic obvezno imela pri sebi. Vanj je vestno in kar se da natančno zapisovala glavne podatke o vsaki porodnici, ki jo je imela v oskrbi. V njem je za vsak obisk na domu navedeno ime in priimek porodnice, domači vzdevek, kraj in hišna številka, datum prvega obiska, pričetek popadkov, porod ploda in posteljice ter število prejšnjih porodov. Zvezek hrani sedanji lastnik bivše Anine domačije, ki se je iz mesta priselil v vas in v celoti prenovil njeno staro hišo.

Drugi obrabljeni zvezek pa je nekakšen osebni magično-medicinski vademekum, v katerem se prepletajo zapisi o magičnih in empiričnih oz. znanstvenih oblikah zdravljenja. Na prvih dvajsetih straneh so zbrani zagovori, rotitve in drugi magični zapisi zoper različne bolezni in nesreče ljudi ali živali. Gre za prilagojene in delno preblikovane prepise že znanih zagovorov, ki imajo svojo predlogo v starih rokopisnih knjigah. Te so v prejšnjem stoletju krožile med ljudmi. Doslej je bilo na Slovenskem evidentiranih nad 200 takih bolj ali manj zajetnih dokumentov v obliki rokopisnih bukev ali prepisov. Nekatere bolj ali manj podobne zagovore najdemo v najstarejši rokopisni knjigi iz l. 1720 z

naslovom Bezedin Dohtarske bukve u tih visozi planinah u notrainim krainskim z Notranjske; drugi so predelave zagovorov prepisanih v letu 1851 z naslovom Kranjski Arcat prav tako z Notranjskega, preostali pa so delno iz zbranega gradiva iz slovenske Istre, pretežno iz okolice Kopra ali iz Zagovorne knjige Antona Petriča iz l. 1840.

Težje je zaenkrat zanesljivo določiti izvor preostalih besedil. Večina je po obliki in vsebini izrazito krščanskega izvora in niso služila zoper bolezn, uporabljali so jih predvsem v apotropijske namene, kot npr. za zaščito zoper nesrečo, kugo ipd. V nekaterih primerih se srečujemo s tujimi in nerazumljivimi besedami (npr. z grškimi), ki so jih že v antiki rabili za obrambo proti nevarnostim ali pa zato, da bi se človeška dejanja srečno iztekla. Take besede srečujemo tudi v Kolomonovem žegnu iz l. 1740 ali v popotnikom in romarjem namenjeni knjižici Duhovna bramba iz l. 1747. Tuje in tajne besede kot so *agla*, *alto*, *lega*, *kadonai*, *Emanuelnel*, *tetragramathon* naj bi branile človeka tudi takrat, ko jih zapišeš na list ali če imaš pri sebi Kolomonove bukve, ki vsebujejo zagovore in čarovnije. Nerodna, vendar enakomerna pisava in številne pravopisne napake kažejo, da je bil prepis izveden v naglici iz enega samega vira, najbrž slabega rokopisa, ki ga je naša jezikovno in pravopisno šibka prepisovalka dodatno popačila. Pisava se v tolikšni meri razlikuje od tiste v šolskem zvezku, da morda lahko celo podvomimo v njeno avtorstvo.

Zagovorom in čarovnim besedilom sledi prepis starejše medicinske razprave o ugotavljanju bolezn. Prvotno besedilo izvira iz neke druge stare medicinske knjige, znanega Lipičevega rokopisa ali Bukue sa use potrebe tega gmein Folka, iz l. 1810, ki je bil v preteklem stoletju večkrat prepisan. Naš rokopis zajema dve poglavji; prvo obravnava ugotavljanje bolezn na podlagi urina in v posebnem razdelku govori o ženski vodi in o ugotavljanju plodnosti in nosečnosti ter o devištvu in predčasnem porodu. Pri tem velja omeniti navodila za zdravilni pripravek iz ribjih jeter in žolča. Drugo poglavje opisuje hitri način ugotavljanja bolezn in vsebuje navodila za otipavanje žil. Oglejmo si nekaj primerov iz Aninih zapiskov.

Za use zopernije reči

Jezus + Marija + Jožeph +

Iezus od nazareta in kral teh Judov

poglejte ta + križ tega gospoda,

utoči in udari ven ti huda skušnjava,

ti na peljevanje sovražnikou vidočih in ne vidočih.

Bodi temu hvala od Radur (?) do kadu Davida,

ker je premagau Goliata in ta korenina je še.

Aleluja Aleluja Alejuja

Za ogen upanat

+ Liga, Levi, Golgat.

Hče bine naš gospod Iezus Kristus pred Pilatuža perpelan je on mirno stau.

Glih tako mirno imaš ti ogenj obstat

u imenu Boga + očeta + sina + stga Duha Amen

Za smetlaj zmet

Ti hudi Metlaj jest tebe prepovem v imenu s. Mihaela

jast tebi prepovem da se ti moraš spravit iz tega krsenega človeka.

78 Tam ker uhude (?) gore ker se nobena krščanska stvar ne znajde

tam ker zemlja ne rodi, ker Božji petelinz ne poje.

Moli 30 očenažev 30 češena Marija na čast st. Mihaela.

Za prisad iz govor

O ti hudi, strupeni Prisad

u 7mih urah moraš iti proč iz mojiga

Kozma in Damjan pridita meni na pomoč,

jast zagovorim tebe prisad od usih strupenih luftov.

O ti hudi sončni ogenj,

vodeni zmerzli ledeni vetrni luftni

Božjastni strupeni prisad

priidi ven od kože (NN.)

jast tebi zapovem skoz vse močjo Božjo

tam ker nobena kri ne dojde,

ti hudi prisad ti moraš jit proč

u imenu Boga + očeta in sina in svetga duha + Amen

Moli 3 očenaže 3 čena Marije h časti Kozmi in Damjanu

(toje za prisad.)

Za strup iz govor

Stoj stoj stoj Siuna siuna siuna Skala skala skala

na skali gor gor gor spi spi spi Sveti Žempas Žempas Žempas.

Pridi ti nam sama Mati Božja na tem birmanim in krščenim človeku (ali ti nedolžna živali ali tamle govedati)

ker je ono od tega podzemelskega červiča popaden

da nebo za letem čerovičkom bolelo in ne serbelo

Amen

Amen

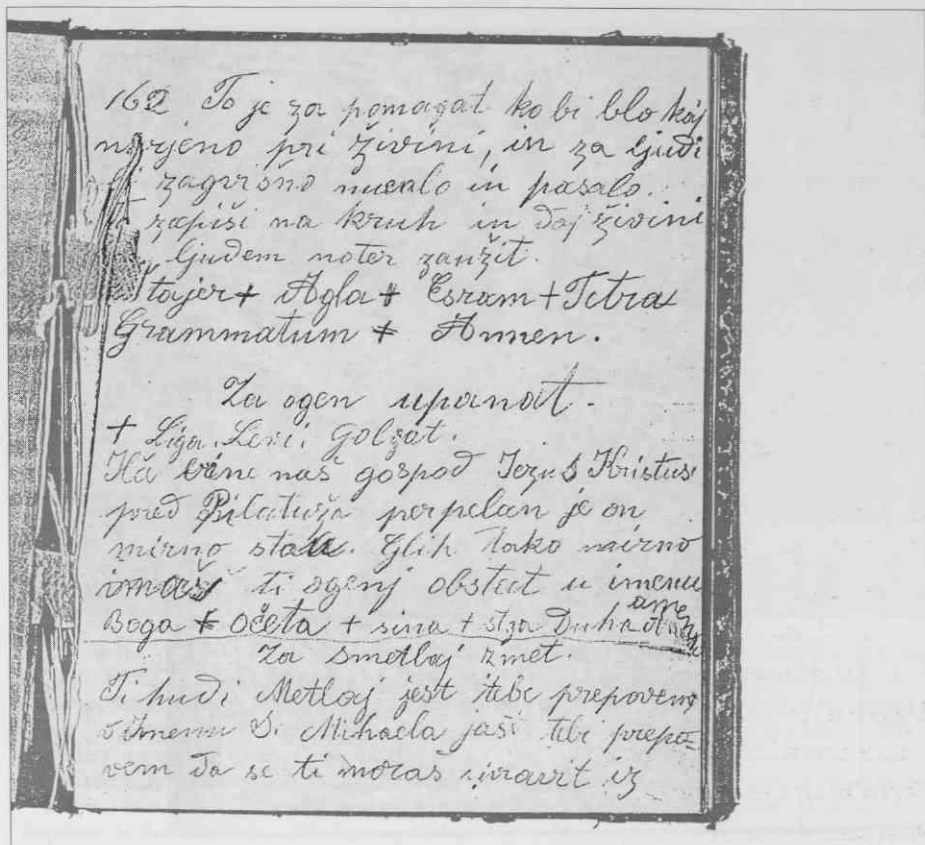
Amen

+

+

+

Moli 1 očenaš in čena Marija Materi božji st šepasu in st Marjeti.

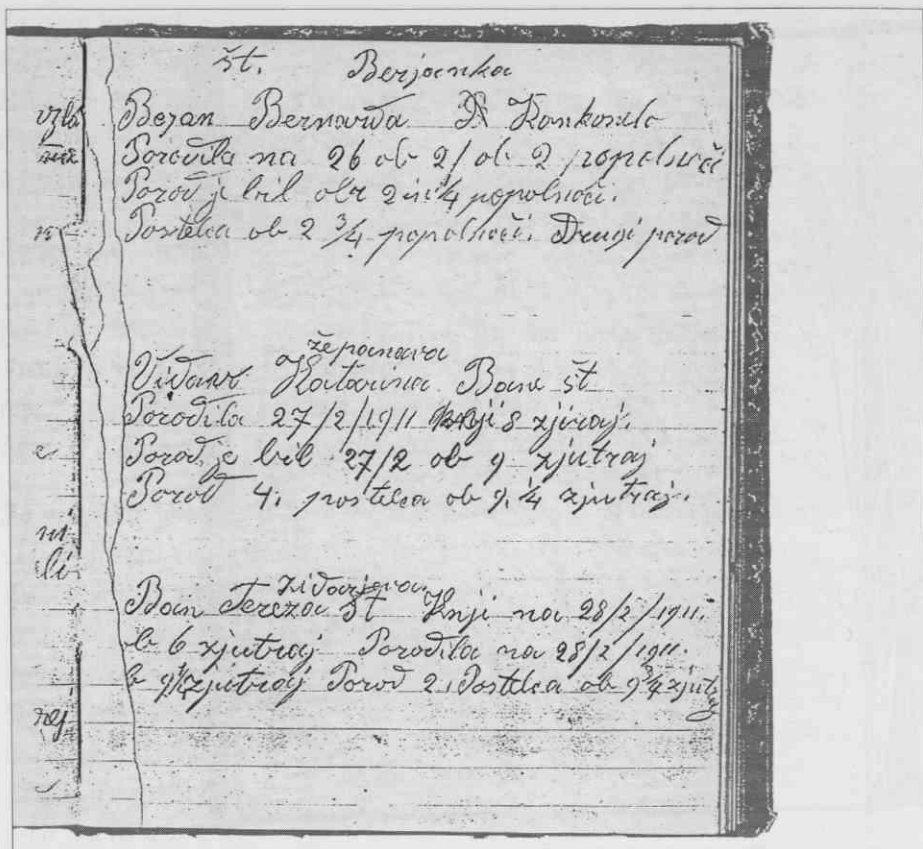
Prva stran zagovornega zvezka babice Ane Slavec Milkovič. ♦ The first page of the exercise-book with incantations of midwife Ana Slavec Milkovič. ♦ Première page du cahier d'intercession de la sage-femme Ana Slavec Milkovič.

Duhovni hišni žegen in molitve

Tukaj se mora brati: Evangelii st Janeza v prvi postavi in prvi vrsti
 V začetku je bila Beseda i to dalje skuz to moč tega st evangelja
 bodo pregnane in od vernjene v se hude ure, hudobno in hudičevo zapeljevanje.
 Potem beri te 4 buštabe Inri iz tvojim razgam na čeli rekoč:
 Jezus Nazarenki in kral teh Judov to preterdno Ime jezusa Kriznega
 bodi med nami in v sim vidnim in ne vidnim sovražnikom dase meni ne
 prebležujejo in škodujejo ne na Duši ne na telesu. Amen.

Žegen Matere božje + +

Žegnjam vas ovi moji sini in tale celi svet
 ta usiga mogočni oče iz nebes in moj sin Jezus kristus
 in moj ženin svt Duh Amen

Zasilni porodniški zapisnik šantle Ančke iz l. 1910. ♦ Provisional record of birth written by šantla Ančka, 1910. ♦ Procès-verbal provisoire d'un accouchement pratiqué par la šantla Ančka du 1910.

Molitev in popisovanje

Ies Iezus kristus pravi božji sin
 jast vam priporočam da vi tu v bogastvu
 katero ste od mene prijeli med uboge razdelite
 in se vam priporoč ob nedeljah in praznikih v cirkev poidite
 pa ne samo daste dobri tako stari kot mlaiši
 kadar vi v cerkev pridete premislite poprej to trumo svojih grehov
 ne mislite klet čez moje ime zakaj pravica in zapovedi je proti vam obrnjeno
 in jast rečem kdor to pismo prisebi nosi gre od hiše do hiše
 in usak kateri bibiu od greko obložen kot listja in trave mu bodo od puščenj:
 last Iezus kristus pravi Božji sin
 preden sem biu križan sem to pismo skupaj zloži in vam h pomoči dan.
 In tudi da ima ena žena pri porodu preden porodi pride par (?) to pismo prisebi

Krst Rozalije Vidau pri Banih septembra 1939. Z leve proti desni si sledijo krstna botra Josipina (Pepka) Kranjec, babica šantla Ančka, krstni boter Andrej (Dreja) Kranjec, oče Mario Vidau s sinom Ivanom (Nino), Marija Kranjec, soseda Ana (Anči) Vidau, p.d. Žepanova, in stara mati Katarina (Kata) Pečar vd.Vidau. ♦ Baptism of Rozalija Vidau in Bani (Banne), September 1939. From left to right: godmother Josipina (Pepka) Kranjec, midwife šantla Ančka, godfather Andrej (Dreja) Kranjec, father Mario Vidau and son Ivan (Nino), Marija Kranjec, neighbour Ana (Anči) Vidau, house-name Žepanova, and grandmother Katarina (Kata) Pečar, widow of Vidau. ♦ Baptême de Rozalija Vidau à Bani en septembre 1939. De gauche à droite se suivent: la marraine Josipina (Pepka) Kranjec, la sage-femme šantla Ančka, le parrain Andrej (Drej) Kranjec, le père Mario Vidau avec le fils Ivan (Nino), Marija Kranjec, la voisine Ana (Anči) Vidau, Mme. Žepan, la grand-mère Katarina (Kata) Pečar veuve Vidau.

ta otrok bode kmalu govoriu bo imeniten pri ljudeh
 in tudi rečen jast kdor tole pismo pri sebi ima
 in enmu drugmu ne da preklet bodi na vekomaj
 kdor to pismo priseb ima nebode mu skodoval ne ogenj ne voda in tudi hudič
 ne tedaj da ob sobotah nič ob večernicah delati ne boste
 zavoljo časti moje jest sem za vas 6 dni ustvari
 ino ta sedmi dan v semo v sem vernim Dušam h zvelčanju Inri ++ ++ ++.
 Popisovanje katero je Iezus Kristus tem 3 ženam Elizabeti, Brigiti Mathildi razodel
 katere so skozi njih žele ino prošnje od Iezusa pogeravala vedit od njegovega prevlekega
 terplenja ino smerti
 on je njem sam nezdravu dan rekoč:
 Imate vedit ljube hčere jast sem od judov 102 žlafrena prijeu

Na zadnjih dvajsetih straneh Anine beležke so v še bolj okorni pisavi in jeziku navodila in nasveti za pomoč pri porodu. Tu so ob besedilu večkrat navedene številke, ki se nanašajo na strani v babiškem učbeniku; morda so ji zapiski služili kot neke vrste pripomoček za utrjevanje učne snovi. Vemo, da je bilo takrat dvakrat na leto obvezno pregledovanje torbe in pripomočkov vsake šolane babice, morda pa so se morale v svoji karieri tudi strokovno izpopolnjevati ali občasno preverjati svoje znanje. Omembe vredna je tudi stran v tem zvezku, na kateri je Anin zasilni porodniški zapisnik. Tukaj so zabeleženi podatki o treh porodih: prvi je bil decembra l. 1910 v sosednji vasi Ferlugi in druga dva pri Banih februarja l. 1911.

82

Natančneje preučevanje preostalih Aninih listin, preverjanje rojstnih in krstnih župnijskih matičnih knjig ter drugega arhivskega gradiva nam bi omogočilo priti še do novih spoznanj in ugotovitev. Zapuščina *šantle Ančke od Banov* in ostali še nezbrani zapisi kraških porodnih babic bi nam lahko osvetlili oz. razkrili že zastrta poglavja iz našega polpretekelega vsakdana, katerega del so med drugim bili tudi drobci ljudskega verovanja in čarovnih postopkov. Dragocena so tudi vse bolj redka pričevanja starejših žensk, ki so še rojevale doma, kakor tudi takratnih otrok, ki so nevede doživljali zadnje oblike ljudskega zdravljenja. Tovrstna pričevanja bi vsekakor veljalo zabeležiti. Babištvo, otroštvo in ljudsko zdravljenje kot veliko drugih področij so pri nas še neobdelana in čakajo na sistematično proučitev ali vsaj na večjo pozornost, tudi s strani slovenskih raziskovalcev, ki se pri svojih raziskavah največkrat geografsko omejujejo le na območje Slovenije.

LITERATURA IN VIRI

- Družinski arhiv Ane Slavec Milkovič, ki ga hrani Giorgio Bommarco.
 Fotografski arhiv Karle Franza Kranjec in Ivana Vidaua.
 Arhiv COŠ Pinka Tomažiča v Trebčah.
 DOLENC, Milan: Bibliografija rokopisnih medicinskih bukev. - Slovenski etnograf 27-28, Ljubljana 1974, str. 81-119.
 DORIA, Mario: Grande dizionario del dialetto trestino. FIET, Trst 1991.
 HORY, Ladislav: Vse visi na popkovini. - Maribor 1987.
 KOTNIK, France: Iz ljudske medicine. - Narodopisje Slovencev 2, Ljubljana 1952, str. 122-133.
 KURET, Niko: Verovanje. - Slovensko ljudsko izročilo, Ljubljana 1980.
 MAKAROVIC, Marija: Zdravstvena kultura agrarnega prebivalstva v 19. stoletju. - Slovenski etnograf 33-34, Ljubljana 1988-1990, str. 481-528.
 MÖDERNDORFER, Vinko: Ljudska medicina pri Slovencih. - Ljubljana 1964.
 PUHAR, Alenka: Prvotno besedilo življenja. Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju. - Zagreb 1982.
 TROJNER, Andreja in ZUPANIČ-SLAVEC, Zvonka: Carski rez v ljubljanski porodnišnici. - Zgodovinski časopis 1, letnik 51, Ljubljana 1997, str. 45-51.

BESEDA O AVTORICI

Kristina Kovačič je profesorica razrednega pouka. Zaposlena je v osnovni šoli v Trstu. Sodeluje na etnoloških raziskovalnih taborih, pri raziskovalnih projektih Odseka za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu in s tržaškimi radiom ter televizijo. Ljubiteljsko se ukvarja z ljudsko medicino in lokalno zgodovino. Objavila je več člankov in uredila nekaj zbornikov.

ABOUT THE AUTHOR

Kristina Kovačič is a primary-school form teacher. She is employed at a primary school in Trieste. She participates in ethnological research camps, co-operates in research projects of the Department of History at the National and Study Library and collaborates with the Triestian Radio and Television. Among her hobbies are folk medicine and local history. She has published several articles and edited a number of collections.

SUMMARY

MIDWIFE ŠANTLA ANA FROM THE ENVIRONS OF TRIESTE AND HER LEGACY

In the provinces of the Habsburg monarchy maternity care became compulsory already in the mid 18th century, but it was only in 1815 that a school for midwives was established in Trieste. The school also organised courses in Slovene which were attended by girls from the neighbouring villages and from the countryside. After passing the official examination they were allowed to carry out the profession of midwives in their place of residence. Qualified, or as they were called "tested", midwives gradually replaced unqualified midwives who assisted women in labour drawing on their experience, popular knowledge and beliefs. Because of their skills and role in bringing babies in the world these unqualified midwives had a special status in the village community which accepted and approved of their magic ways of healing and enchanting diseases.

In some hamlets and villages of the environs of Trieste midwives were called *šantla* (from *santola* = godmother) because it was the custom that the midwife accompanied the baby to its baptism and even held it during the ceremony. It is interesting to learn that the same expression was also used for those women in the village who enchanted diseases.

In the village of Bani (Banne), not far from Opčine (Opicina), old records were found belonging to Ana Slavec Milkovič; she kept these records during the first half of the century while carrying out the profession of midwife. Among the material is her exercise-book with incantations and other texts used to enchant diseases and protect people and stock from ill fortune. The incantations and spells of *šantla* Ana are in fact rather poor copies of known medical manuscripts which go back to the 18th century.

Among them are the texts of several incantations which were supposed to protect the person who wore them on his body. The same exercise-book contains

old treaties on diagnosing diseases and pregnancy from urine samples, copies of original texts from the 19th century. Among the remaining material worth mentioning is the exercise-book Ana used at the school for midwives, the school's manual for midwives and records of birth which she had to fill out with data on the mother and the birth.

The locals recall that *šantla* Ana kept to the strict provisions and professional instructions and never resorted to the old quack practices of her predecessors. But there were still older women, mothers-in-law and other *šantle* who continued to believe in evil powers and spells that could harm the young mother or the new-born baby. They advised the women in labour how to relieve their pains and treated common diseases of babies and mothers with incantations.

84

The exercise-book with incantations of Ana Slavec Miklovič as well as the statements of older natives prove that professional midwifery did not completely succeed in eradicating the old popular beliefs and magical treatments and they survived in the environs of Trieste until the first half of the 20th century.

RESUME

“ŠANTLA” ANA, SAGE-FEMME DES ALENTOURS DE TRIESTE, ET SON HERITAGE

Dans les pays de la Monarchie Habsbourgeoise, l'aide à l'accouchement est devenue obligatoire dès le milieu du 18e siècle, or, ce n'est qu'en 1815 qu'une école de sages-femmes a été créée à Trieste. Parmi les cours proposés, il y en avait un, tenu en slovène, que fréquentaient les filles des villages environnants. Une fois leur formation terminée, ces jeunes filles pouvaient exercer le métier de sage-femme dans leur village de résidence. Les sages-femmes formées ou “agrées” remplaçaient peu à peu les accoucheuses traditionnelles qui, n'ayant pas reçu de formation véritable, assistaient l'accouchée à partir de leur expérience, du savoir et des croyances populaires. Grâce à leur connaissance et au rôle qu'elles jouaient lors des accouchements, les accoucheuses traditionnelles jouissaient d'un statut particulier dans la communauté villageoise qui acceptait et approuvait leurs méthodes ainsi que les incantations magiques qu'elles prononçaient pour éloigner les maladies.

Dans plusieurs agglomérations et villages des alentours de Trieste, la sage-femme était appelée *šantla* (en triestin *santola* - parraine), car, suivant une vieille tradition, elle accompagnait le nouveau-né et le tenait lors de son baptême. Il est intéressant de noter que le même nom était attribué à ces femmes qui, dans les villages, écartaient certaines maladies en utilisant des formules magiques.

A Bani, près de Opčine, on a retrouvé de vieux documents écrits par Ana Slavec Milkovič, qui exerçait le métier de sage-femme au cours de la première moitié du 20e siècle. Parmi les documents trouvés, son cahier manuscrit, contenant les incantations et autres formules utilisées contre les maladies et les malheurs des gens ou des animaux, a particulièrement attiré notre attention. En effet, ses incantations et ces adjurations sont plutôt de mauvaises copies des anciens manuscrits médicaux du 18e siècle. Parmi ces textes, certains étaient censés protéger les personnes qui les détenaient. Dans le même cahier, on trouve la copie d'un vieux traité datant du début du 19e siècle et concernant les possibilités de diagnostiquer la maladie ou la grossesse à partir de l'urine. On pourrait mentionner également son cahier d'écolière qui contient ses notes, son manuel de sage-femme et un état des naissances dans lequel Ana Slavec avait systématiquement noté tous les renseignements concernant l'accouchée et l'enfant.

D'après le témoignage des villageois, la *šantla* Ana s'en tenait strictement aux règles et aux instructions professionnelles et elle ne recourait nullement aux vieilles pratiques charlatanesques de ses prédécesseurs. Elle mise à part, certaines vieilles femmes, belles-mères et autres *šantle* continuaient de croire aux mauvaises puissances occultes et aux ensorcellements nuisibles à l'accouchée ou au nouveau-né. Elles conseillaient les accouchées pour soulager leurs douleurs et elles aidaient à soigner les maladies fréquents des enfants et des jeunes filles à l'aide d'incantations.

Le cahier d'incantations rédigé par Ana Slavec Milkovič ainsi que les témoignages des villageois âgés confirment le fait que l'aide professionnel à l'accouchement n'a pas entièrement fait disparaître les vieilles croyances populaires et les pratiques magiques de guérison qui existaient dans les environs de Trieste jusqu'à la première partie de notre siècle.

...

...

...